

POLITOLOGY

Транснаціоналізація аналітичних центрів у процесі глобалізації

І. І. Петренко

Кафедра політичних наук, Київський національний університет імені Траса Шевченка, м. Київ, Україна

Paper received 10.10.17; Revised 16.10.17; Accepted for publication 20.10.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2017-146V24-05>

Анотація. Проаналізовано процес транснаціоналізації аналітичних центрів, його причини, умови та особливості. Розглянуто вплив глобалізації на роботу сучасних аналітичних центрів. Досліджено діяльність аналітичних центрів на глобальному рівні, причини збільшення їх впливу та специфіку створення глобальних мереж.

Ключові слова: аналітичний центр, “фабрики думок”, транснаціоналізація, глобалізація.

У сьогоднішньому світі майже всі сучасні проблеми мають глобальний характер. Без включення в глобальний контекст в нинішніх умовах жодна держава не в змозі забезпечити достойний рівень розвитку економіки, безпеки, захисту прав громадян тощо.

Багато вчених досліджуючи “фабрики думок” розглядають їх як глобальний феномен, тим самим підкреслюючи їх значення у виробленні й прийнятті світової політики. Досить багато “фабрик думок” ставлять перед собою глобальні завдання. Не останню роль в цьому відіграє велика кількість акторів, що діють на глобальному рівні. Відповідно, одні з цих акторів формують глобальний порядок денний та правила гри, а інші – намагаються вплинути на цей процес з метою, щоб їхні інтереси були враховані й так чи інакше задоволені.

Транснаціоналізація аналітичних центрів, їх діяльність на глобальному рівні та вплив глобалізації на їх роботу є предметом дослідження багатьох вчених. Це такі науковці як Н. Беляєва, Ф. Войтоловський, А. Денхем, Д. Зайцев, С. Леді, Дж. МакГанн, Д. Медоувз, В. Райніке, Р. Сабатіні, Д. Стоун, В. Філіппов, М. Хаджер та інші.

Інтелектуальна транснаціоналізація ФД в ХХ столітті відбувалась шляхом створення багатонаціональних інтелектуальних інститутів. Такий же процес відбувався у напрямку транснаціоналізації аналітичної діяльності тих центрів, які раніше були переважно національними. Багато великих організацій почали працювати поза прив’язкою до національної тематики і замовленнями, отримуючи фінансування безпосередньо від ТНК та іноземних фондів під розробку тем, в яких зацікавлені відповідні спонсори. Створювалися дослідницькі представництва та повноцінно діючі експертно-аналітичні центри одних держав в інших країнах. До їх роботи часто залучалися експерти з усього світу. Як приклад подібних процесів можемо назвати створення американським Фондом Карнегі в 1993 році великого дослідницького центру в Росії, а також утворення філіалів в 2001 році в США та Сінгапурі британським Міжнародним інститутом стратегічних досліджень. До цього можемо ще додати створення Корпорацією РЕНД відділень та дослідницьких груп в Німеччині, Великобританії, Нідерландах та Катарі.

ФД зазнали змін у зв’язку з глобалізацією. Глобалізація змусила змінити ФД свої дослідницькі програми, вийти за рамки національних питань і охопити

вирішення глобальних питань. У тандемі з глобалізацією дослідних програм відбулось і глобальне поширення досліджень ФД через Інтернет. Багато хто думає, що ФД були важливими коментаторами глобалізації. Водночас поряд з глобалізацією можна спостерігати й регіоналізацію ФД, тобто зростання їх впливу на вироблення політики не лише певної країни, а й цілого регіону [11].

ФД у різних регіонах світу не можуть дозволити собі ігнорувати регіональні і глобальні домени політичних дискусій. Національний суверенітет піддається ерозії і з’являються нові форми політичних повноважень з регіонального і глобального управління. ФД змушені виступати на нових аренах прийняття рішень за межами національної держави і брати участь в транснаціональних мережах і державно-приватному глобальному співробітництві.

Перевагами глобальних і регіональних взаємодій є широкі можливості для побудови аналітичного потенціалу через доступ до міжнародного досвіду і “найкращої практики” у сфері аналізу політики. Партнерство в міжнародних дослідних проектах – це доступ до ресурсів: фінансових, інформаційних (дані), досвіду і підтримки. Недоліком подібної співпраці є те, що міжнародна мережа коштує дорого, забирає багато часу і відволікає від інших організаційних заходів [11].

Дж. МакГанн та Р. Сабатіні виокремлюють три головні тенденції розвитку і зростання впливу аналітичних організацій на глобальному рівні: 1) розповсюдження та збільшення їх кількості у всьому світі; 2) їх вплив на розробку та оцінку публічної політики не лише на локальному і національному рівні, але й на глобальному рівні; 3) створення мереж аналітичних центрів і більш широких мереж між політичними акторами та аналітичними спільнотами [7].

Д. Стоун і А. Денхем виокремлюють декілька причин транснаціоналізації аналітичних спільнот: 1) експансія міжнародних порядків денних; 2) виклики державному суверенітету; 3) зростаюча влада транснаціональних спільнот у виробленні політичних рішень [10, р. 35]. До них варто також віднести активність міжнародних організацій (ООН, Всесвітній банк, МВФ, ВТО), які часто залучають аналітичні центри до своєї діяльності, а також допомога у розвитку глобальних аналітичних спільнот зі сторони інших глобальних акторів (транснаціональні фонди) і регіональних міждержавних організацій (ЄС).

Також вчені виокремлюють і внутрішні умови транснаціоналізації аналітичних спільнот, які пов'язані із ситуацією в даній державі, зокрема це: 1) конкуренція на національному рівні як спосіб розвитку діяльності аналітичних центрів; 2) авторитарний контроль змушує аналітичні центри шукати можливості уникнути виключення з національної політичної спільноти і залучати альтернативні джерела підтримки в інших країнах [7; 10]; 3) професійність, компетентність та потрібність.

Завдячуючи глобалізації національні уряди вже не відіграють виняткову роль у розробці та здійсненні політичних курсів. Звичайно, національні держави продовжують залишатися важливими, а в деяких аспектах все ключовими акторами в координації публічної політики у сфері транснаціонального (глобального і регіонального) управління. Проте, втручання нових акторів по-новому впливає як на національну політику, так і на визначення політичних курсів на міжнародному і наднаціональному (наприклад, ЄС) рівнях. Взаємини між неурядовими та недержавними акторами стали більш різноманітними [4, с. 175–179].

Міжнародні неурядові організації можуть ефективно кидати виклик легітимно сформульованим національним політичним курсам, а наднаціональна публічна політика (наприклад, директиви ЄС) є обов'язковою для національних держав – учасниць європейської інтеграції. Публічні політики країн – членів ЄС можуть бути навіть насильно приведені у відповідність з наднаціональним публічним політичним курсом, не створеним в рамках демократичного процесу вироблення політичних рішень (наприклад, в наднаціональному суді) [1, с. 71].

З кінця 1960-х років на Заході поширюється тенденція до транснаціоналізації експертно-ідеологічної роботи. Спеціалісти з США починають брати участь у роботі науково-ідеологічних центрів інших країн Заходу, а до розробок американських аналітичних центрів залучались експерти з Великобританії та інших країн Західної Європи. З'являються недержавні політико-аналітичні структури, що не лише об'єднували експертів та ідеологів з різних країн, але і були не прив'язані у своїй роботі до однієї країни, а своєю метою визначали – розробку прогнозів і стратегій розвитку всього людства. Одним із перших і найбільш відомих транснаціональних ФД став створений в 1968 році Римський клуб (The club of Rome) [12]. Прикладом ще одного впливового транснаціонального аналітичного центру першого покоління можна вважати Тресторонню комісію (The Trilateral Commission) [14], яка була створена в 1973 році.

Транснаціональні центри відрізнялись не лише спрямованістю аналітичної роботи, але і організаційними особливостями – наявність штаб-квартир у різних країнах. На відміну від національних експертних структур, діяльність яких фінансувалась капіталом країн походження, спонсором транснаціональних центрів стали ТНК.

Глобалізація значно вплинула на розвиток “фабрик думок” у всьому світі. Становленню аналітичних центрів на глобальному рівні сприяє розвитку різних форм їх організації, які можна розділити на дві великі групи: глобальні аналітичні центри і глобальні аналі-

тичні мережі. Дж. МакГанн і Р. Сабатіні визначають глобальні аналітичні центри як структури, які представлені декількома партнерськими організаціями, підрозділами чи філіалами на двох чи декількох континентах, які пов'язанні загальною місією, програмами і проектами, включають регіональні офіси з місцевими аналітиками, пропонують аналітичний продукт глобальній публіці, мають різноманітні міжнародні джерела фінансування [7]. До таких центрів можна віднести: Фонд Карнегі за міжнародний мир, Інститут Брукінгса, Корпорація РЕНД, Міжнародна антикризова група, низка політичних фондів Німеччини та інші.

По суті аналітична мережа є багатофункціональним утворенням з різноманітними організаційними формами участі та учасників, яке об'єднує аналітичні центри, академічні інститути, приватні компанії та окремих дослідників по всьому світі, які проводять прикладні міждисциплінарні дослідження і надають різноманітні аналітичні послуги. До таких мереж ми можемо віднести: Фонд економічних досліджень Атлас (Atlas Economic Research Foundation or Atlas network); асоціація автономних дослідницьких інститутів країн Латинської Америки і Карибського басейну ФЛАККО (FLACSO); Global ThinkNet – мережа, що підтримується аналітиками з Азіатсько-Тихоокеанського регіону; Глобальна мережа розвитку (Global Development Network, GDN); мережа OneWorld – віртуальна мережа, яка допомагає отримувати професійні експертні поради з різноманітних проблем через мобільні телефони чи електронну пошту.

Наприкінці ХХ століття розвиток інформаційних технологій і процеси глобалізації призвели до трансформації ролі і форми традиційних аналітичних центрів. Сьогодні АЦ дуже активно використовують Інтернет у своїй роботі для трансляції власних ідей, він є інструментом просування проектів, рішень АЦ, забезпечує інформування користувачів про власну діяльність. Таким чином, робота сайту організації, наповнення його актуальною інформацією – одне із важливих завдань сучасного АЦ.

Незалежні ФД є глобальними в тому сенсі, що є групою акторів глобального громадянського суспільства. “Фабрики думок” взаємодіють з громадськими рухами і НУО, створюючи з ними коаліції прихильників певної політики надаючи експертні знання щодо різних питань публічної політики. ФД створили свої власні транснаціональні мережі. Наприклад, PASOS – регіональна мережа інститутів дослідження політики Фонду Відкрите Суспільство в країнах Центральної та Східної Європи тощо.

Діяльність щодо створення подібних мереж має різні форми взаємодії окремих центрів: міжособистісна взаємодія, контакти організацій, взаємодія через Інтернет.

Також прикладами створення подібних мереж можна назвати програму “Глобальна політика” Фонду міжнародного миру Карнегі, “Мережу глобального розвитку” Всесвітнього банку, “Глобальну мережу публічної політики” ООН тощо. В межах даних заходів прагнучи створити глобальні мережі було налагоджено партнерство з аналітичними центрами по всьому світу, які будуть аналізувати світові проблеми,

намагатись формувати зовнішню політику і впливати на програми і пріоритети міжнародних інститутів [3, с. 30-32].

Отже, новою тенденцією інтелектуальної трансформації у 2000-ні роки, завдяки розвитку Інтернету, стало виникнення національних, регіональних та глобальних структур у формі мережевих об'єднань аналітичних центрів. На базі мереж здійснюється обмін інформацією, спільне виконання політичних замовлень, створення колективних пропагандистських ресурсів, тематичний розподіл ресурсів, координація роботи, узгодження ідейно-політичних позицій щодо тих чи інших питань. Інтеграція ФД в мережеві структури відбувається переважно двома шляхами: 1) коли об'єднуються зусилля центрів близької ідеологічної орієнтації (наприклад, Стокгольмська мережа, що об'єднує декілька десятків європейських ліберально-консервативних ФД) [13]; 2) коли невеликі експертні структури, що працюють над вузькою проблематикою, об'єднують зусилля для формування спільних позицій щодо більш широких, глобальних політико-економічних питань, або ж коли взаємодіють центри, що досліджують близьку проблематику (наприклад, Європейська мережа політичних інститутів (European Policy Institutes Network), яка об'єднує ФД, які досліджують процеси європейської інтеграції і просувають пан-європейські ідеї) [5].

Отже, аналітичні центри створюють глобальні мережі. Ідея формування глобальних спільнот публічної політики (global policy community) була запропонована ще в 1998 році. На думку В. Рейніке цьому сприяли: революція в комунікативних технологіях; глобалізація міжнародної економіки; інтернаціоналізація освіти; "експансія" міжнародних інститутів і організацій на територію національних держав. Все це зумовило створення спільних міжнародних, освітніх, дослідницьких, аналітичних майданчиків [8]. Точками комунікації сучасних аналітичних центрів виступають традиційно Нью-Йорк, Вашингтон, Женева, Париж, Брюссель, Бразилія, Пекін, Анкара, Маніла, Мехіко. Варто також сказати, що кількість таких точок зростає.

На практиці, в подібних об'єднаннях завжди є група провідних центрів з найбільш розвинених країн, які виступають у ролі головних генераторів ідей для всієї спільноти. Інші ж зазвичай зайняті пристосуванням ідей лідерів до місцевих умов та їх пропагандою. Фактично небагато аналітичних центрів є дійсно креативними і здатними самостійно виробляти політичні ідеї та концепції.

Політична глобалізація стимулювала зростання потреби як у формуванні загальносвітових уявлень про перспективи і протікання процесів глобального розвитку, так і в розробці стратегій управління рефлексією світової громадської думки з приводу того, що відбувається. Краще всього реальною базою для подібної координації могли бути західні аналітичні центри. Тому вони опинились в центрі системи світового інтелектуально-політичного регулювання [3, с. 28-30; 2].

З огляду на це, не можна не погодитись з російським дослідником Ф. Войтолоським, який зазначає, що гнучка і здатна до швидкого реагування до зміни ре-

льності система недержавних аналітичних центрів – не лише засіб забезпечення лідерства Заходу на світовому ринку політико-економічної експертизи, але й інструмент впливу провідних західних держав і міжнародних організацій. Транснаціоналізація сфери вироблення загальносвітових політичних ідей сприяє поглибленню впливу Заходу і зміцнює домінування західної й американської науково-ідеологічної спільноти [2].

Таким чином, ще однією особливістю транснаціоналізації ФД є використання цих організацій як неофіційного засобу для держави просувати свої інтереси за кордоном. Американські фонди та міжнародні організації "експортували" американську модель ФД до країн Центральної та Східної Європи, Азії, Близького Сходу і Північної Африки. Ця модель стала об'єктом політики у сфері розвитку та організаційним інструментом як для створення потенціалу у сфері розробки політики, так і для просування побудови громадянського суспільства на американській або західній лад у різних країнах світу [11]. На більш прозаїчному рівні ФД регулярно забезпечують громадську платформу для високопоставлених гостей та інших міжнародних заходів. Перебуваючи дещо за кулісами, ФД стали місцем для неформальної дипломатії.

У зв'язку з глобалізацією ФД також беруть участь в міжнародних процесах передачі політики, де вони виходять за рамки традиційного аналізу політики і займаються пропагандою і поширенням певних ідей і практик [6]. Наприклад, ФД виступили в якості "транспортних засобів" для поширення (транспортування) політики приватизації, стратегії боротьби з корупцією, конституційної реформи та концепції "нового публічного адміністрування". Місцеві ФД відіграють роль інтерпретації, синтезу та адаптації західних ідей та програм ("міжнародних уроків"), щоб вони відповідали національному контексту і юридичним вимогам. Окрім того, все важливішим стає включення експертизи ФД в напівофіційні товариства глобальної політики, що колективно створені бізнесом, НУО, міжнародними організаціями та урядами для передачі глобальних суспільних благ [9].

"Аналітичні центри є ключовими акторами у розповсюдженні політичних ідей і практик, тим самим сприяють політичному трансферу даних ідей і практик в глобальному контексті. Аналітичні центри стають впливовими акторами, які просувають політичний трансфер, коли вони переконують осіб, що приймають рішення, у своїй здатності володіти знаннями і проводити аналіз, що враховує політичний контекст" [6, р. 164].

Таким чином, ФД відіграють важливу роль у виробленні світової політики, багато з них нарощують вплив на глобальному рівні. Інтелектуальна транснаціоналізація ФД в ХХ століття відбувалась шляхом створення багатонаціональних інтелектуальних інститутів, а також транснаціоналізацією аналітичної діяльності тих ФД, які раніше були переважно національними. У тандемі з глобалізацією дослідних програм відбулось і глобальне поширення досліджень ФД через Інтернет. Національний суверенітет піддається ерозії і нові форми політичних повноважень

з'являються з регіонального і глобального управління. Новою тенденцією інтелектуальної трансформації у 2000-ні роки, завдяки розвитку Інтернету, стало виникнення національних, регіональних та глобальних структур у формі мережевих об'єднань аналітичних

центрів, а також більш широких мереж між політичними акторами та аналітичними спільнотами. Транснаціоналізація є інструментом розширення впливу провідних західних держав і міжнародних організацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналитические сообщества в публичной политике: глобальный феномен и российские практики / [редкол. : Н. Ю. Беляева (отв. ред.), Ш. Ш. Какабадзе, Д. Г. Зайцев]. М. : Российская ассоциация политической науки (РАПН); Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. 253 с.
2. Войтоловский Ф. Производство интеллектуального пространства мировой политики [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. URL: <http://gtmarket.ru/library/articles/1560>
3. Филиппов В. Аналитические центры вчера и сегодня. М.: ЛЕНАНД, 2016. 136 с.
4. Хаджер М. Публичная политика без государства? Анализ публичной политики и институционального вакуума // Политические науки. 2003. № 36 (2). С. 175–179
5. European Policy Institutes Network [Электронный ресурс] // Официальный веб-сайт. – URL: epin.org
6. Ladi S. Globalization, Policy Transfer and Think Tanks. Cheltenham, Edward Elgar. 2005. 217 p.
7. McGann J., Sabatini R. Global Think Tanks: Policy networks and Governance. Routledge, 2011. 192 p.
8. Reinicke W. Global Public Policy: Governing Without Government. Washington DC. Brookings Institution, 1998. 308 p
9. Reinicke W. 'The Other World Wide Web: Global Public Policy Networks' [Электронный ресурс] // Foreign Policy. 2000. URL: <http://www.la.utexas.edu/users/chenry/global/coursemats/Reinicke.htm>
10. Stone D., Denham A. (eds.). Think Tank Traditions: Policy Research and the Politics of Ideas. Manchester University Press, 2004. 322 p.
11. Stone D. Think Tanks and Policy Advice in Countries in Transition [Электронный ресурс]. 2005. URL: <https://thinkasia.org/bitstream/handle/11540/3624/2005.09.dp36.think.tan ks.jfppt.pdf?sequence=1>
12. The Club of Rome [Электронный ресурс] // Официальный веб-сайт. URL: <http://www.clubofrome.org>
13. The Stockholm Network [Электронный ресурс] // Официальный веб-сайт. URL: <http://www.stockholm-network.org>
14. The Trilateral Commission [Электронный ресурс] // Официальный веб-сайт. URL: <http://trilateral.org>

REFERENCES

1. Analytical communities in public policy: a global phenomenon and Russian practices / [Rare. : N. Yu. Belyaeva (editorial editors), S. Sh. Kakabadzze, D. G. Zaitsev]. - M.: Russian Association of Political Science (RAPN); The Russian Political Encyclopedia (ROSSPEN), 2012. 253 p.
2. Voitovsky F. Production of the intellectual space of world politics [Electronic resource] // Center for Humanitarian Technologies. URL: <http://gtmarket.ru/library/articles/1560>
3. Filippov V. Think Tanks yesterday and today. Moscow: LENAND, 2016. 136 p.
4. Hager M. Public policy without the state? Public policy analysis and institutional vacuum // Political Science. 2003. № 36 (2). Pp. 175-179.

Transnationalization of analytical centers in the process of globalization

I. I. Petrenko

Abstract. The process of transnationalization of Think Tanks, its causes, conditions and facilities are analyzed. The influence of globalization on the work of modern Think Tanks is considered. The activity of Think tanks at the global level, the reasons for increasing their influence and the specifics of creating global networks are researched.

Keywords: analytical center, think tanks, transnationalization, globalization.

Транснаціоналізація аналітичних центрів в процесі глобалізації

И. И. Петренко

Аннотация. Проанализировано процесс транснационализации аналітических центров, его причины, условия и особенности. Рассмотрено влияние глобализации на работу современных аналітических центров. Исследовано деятельность аналітических центров на глобальном уровне, причины увеличения их влияния и специфика создания глобальных сетей.

Ключевые слова: аналитический центр, «фабрика мысли», транснационализация, глобализация.